

14.5.2021

VNS 1/2021 vp Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko

VaaliJalan kuntayhtymä kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi koskien Valtioneuvoston koulutuspoliittista selontekoa. Kuntayhtymä haluaa nostaa esille lausunnossaan vaativaa erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten opetuksen ja sitä tukevien ratkaisuiden turvaamisen, vaativien konsultaatiopalveluiden järjestämisen sekä nykyiseen rahoitukseen liittyvät haasteet koskien oppilaiden koulunkäynnin järjestämisestä riittävillä tukitoimilla. Tuomme lausunnossamme esille myös perusopetuksen yhdenvertaiseen ja tasa-arvoiseen järjestämiseen liittyvät haasteet.

Taustatietoa VaaliJalan kuntayhtymän toiminnasta

VaaliJalan kuntayhtymän omistaa 33 pääosin savolaista kuntaa. VaaliJalan osaamis- ja tukikeskus tuottaa kuntoutus- ja tukipalveluita erityistä tukea tarvitseville henkilöille ja heidän läheisilleen sekä palveluita sosiaali- ja terveysalan sekä opetustoimen toimijoille. Osaamis- ja tukikeskuksen lähialue on Itä-Suomen neljän maakuntaa (asukaspohja noin 800 000) ja se tuottaa myös vaativia kuntoutuspalveluja valtakunnallisesti erityistä tukea tarvitseville henkilöille. Osaamis- ja tukikeskuksen tavoitteisiin kuuluu varhainen vaikuttaminen ja pulmatilanteiden ensisijainen ratkaiseminen siellä, missä ne syntyvät. Aina se ei ole mahdollista, jolloin käytetään myös laituskuntoutuksen keinoja.

Hallituksen sotelakiesityksessä eduskunnalle VaaliJalan kuntayhtymä aiotaan jakaa hyvinvointialueille (Etelä-Savo, Pohjois-Savo, Keski-Suomi). Keski- ja Itä-Suomen yhteistyöalueella (Etelä-Savo, Pohjois-Savo, Keski-Suomi, Pohjois-Karjala) neuvoteltaisiin joidenkin palvelujen yhteiskäytöstä. VaaliJalan kotipaikka olisi Etelä-Savon hyvinvointialue. Lakiesitys vaarantaisi erityispalvelujen tulevaisuuden ja ohentaisi nykyisen erityisosaamisen olemattomiin sen hajautuessa pienempiin osiin. Vaikutus olisi päinvastainen kuin soteuudistuksen yleistavoite. VaaliJalan tavoitteena on muutos lakiesitykseen, jossa VaaliJalan kuntayhtymästä muodostettaisiin VaaliJalan hyvinvointiyhtymä ja palvelutoiminta jatkuisi kokonaisuutena. Lakimuutosta hakevat myös Eteva kuntayhtymä ja Kärkällä samkommun.

VaaliJalan kuntayhtymän ylläpitämä Sateenkaaren erityiskoulu tarjoaa esi-, perus- ja lisäopetusta vaativaa erityistä tukea tarvitseville lapsille ja nuorille. Viikkotasolla oppilaita on koulussa keskimäärin 87. Koulu järjestää opetusta kehitysvammaisille, autismin kirjon oppilaille sekä psykososiaalista tukea tarvitseville oppilaille. Koulu tarjoaa opetusta myös lyhytaikaisen kuntoutuksen oppilaille. Sateenkaaren erityiskoulussa opiskelevat lapset ja nuoret ovat oikeutettuja vaatimaan erityiseen tukeen, joka muodostuu moniammatillisesta tiiviistä yhteistyöstä ja kuntouttavasta opetuksesta. Koulu järjestää erityisopetusta niille vaativimman erityisen tuen oppilaille, joille ei ole oma kunta pystynyt järjestämään riittävää tukea koulunkäyntiin ja niille, jotka tarvitsevat opetuksen lisäksi laaja-alaista kuntoutusta. Yksilöllisesti suunnitellut opetusjärjestelyt, riittävät tukitoimet ja resurssit, opetuksen ja kuntoutuksen yhteensovittaminen mahdollistavat koulunkäynnin onnistumisen kaikille vaativan erityisen tuen oppilaille.

14.5.2021

Opetus, kuntoutus ja asiantuntijapalvelut muodostavat yhteisen kokonaisuuden, jonka välinen vuorovaikutus on tärkeä osa oppilaan kuntoutumista. Kun opetus ja kuntoutus ovat saman organisaation alaisuudessa, mahdollistaa se koulunkäynnin järjestämisen joustavasti koulun ja oppilaskodin välillä oppilaan voimin mukaisesti. Kun puhutaan laaja-alaisesta vaativan erityisen tuen kuntoutuksesta, on opetuksen sekä kuntoutuksen aikuinen-oppilassuhde 1:1.

Vaativan konsultaation kehittäminen

Selonteossa asetetaan tavoitteeksi kasvatus- ja opetusalan koulutuksen ja uranaikaisen osaamisen kehittäminen yhteistyössä tutkimusperusteisesti ja systemaattisesti. Erityispedagogista sekä ohjaus- ja johtamisosaamista vahvistetaan. VIP-verkoston ensimmäisellä toimintakaudella vuosina 2018-2020 todettiin suuria puutteita kuntien opiskeluhoollissa ja kyvyssä vastata vaativan erityisen tuen tarpeisiin. Samalla huomattiin tutkimusperusteisuuden tarpeellisuus pohdittaessa erityisopetukseen liittyviä rakenteellisia ja pedagogisia ratkaisuja. Osaamisen jakaminen ja monialainen työ ovat keskiössä, kun oppilaalle etsitään soveltuvia ratkaisuja. VIP-verkoston toisella kaudella 2021-2022 tullaan paneutumaan mm. vaativan erityisen tuen konsultaatiopalveluiden rakentamiseen ja toteutukseen. Sateenkaaren koulu on toiminnassa mukana myös toisella kaudella.

Sateenkaaren erityiskoulu on tehnyt tiivistä yhteistyötä alueellaan sijaitsevien kuntien kanssa. Koulun osaaminen ja asiantuntijuus vaativan erityisen oppilaiden kohdalla on tunnustettu jo vuosia. Kouluun jonottajien määrä kasvaa joka vuosi eikä Sateenkaaren koulu ole voinut vastata kaikkien koulupaikkaa tarvitsevien tarpeisiin alueellaan. Monien koulupaikkaa hakevien kohdalla on ollut nähtävissä, että omassa lähikoulussa ei ole ollut riittävää osaamista vastata oppilaan koulunkäynnin haasteisiin. Puutteita on sosiaalisten ja tunne-elämätaitojen opettamisessa, erityisten opetusjärjestelyiden suunnittelussa, pedagogisten ratkaisujen tekemisessä, kommunikaatiokysymyksissä, käyttäytymiseen ja psykososiaaliseen liittyviin haasteisiin vastaamisessa. Myös koulupudokkaat ja koulunkäynnistä kieltäytyvät ovat monille kouluille haasteellisia tilanteita ratkaista. Usein myös välit perheisiin on kriisiytyneet. Suomen opiskeluhooltojärjestelmä tarjoaa mahdollisuuksia puuttua oppilaan koulunkäynnin haasteisiin huolen esille tullessa. Vaativan erityisen tuen oppilaat ovat kuitenkin Suomessa marginaaliryhmä, joiden tarpeiden tarkastelu vaatii oikeat puitteet, resurssit ja asiaan perehtyneen asiantuntijan pedagogisen ohjauksen, jotta oppilas saa yhdenvertaiset ja tasa-arvoiset palvelut suhteessa muihin oppilaisiin.

Kehitysehdotus:

Kunnille tulisi ohjata korvamerkittyä rahaa vaativan konsultaation palveluiden ostamiseen. Palvelun tuottajina voisivat olla esimerkiksi Vaatu-koulut (Elmeri-koulut, sairaalaopetus, valtion koulukodit, Valteri), jotka ovat konsultaatiotyötä tehneet jo aiemminkin. Tarve konsultaatiolle on ollut viime vuosina suurta, mutta kunnat eivät ole voineet palvelua ostaa, koska siihen ei ole ollut tarvittavaa määrärahaa.

14.5.2021

Vahvan kokemuksemme mukaan oppilaille on tärkeää saada riittävän varhain oikeanlaista tukea. Konsultaatiopalveluiden jalkauttaminen kuntiin toimisi yhtenä ratkaisuna niissä tilanteissa, kun oppilaan tarpeet ovat suuremmat kuin mihin kunnan koulutoumesssa on totuttu vastaamaan. Riittävän varhain tehty suunnitelma ennaltaehkäisee oppilaan oppimiseen liittyvien haasteiden muuttumista niin suuriksi, että oppilas joutuisi sairaanhoidon piiriin ja sitä kautta mahdollisesti määrääjäksi pois kotoa kuntoutumisen ajaksi. Mikäli kunnilla olisi konsultaatioon käytettävissä korvamerkittyä määrärahaa, kynnys ostaa palveluja olisi matalampi ja oikea-aikaista tukea saataisiin kohdennettua kuntiin. Konsultaatiota voi ostaa niin henkilöstön, oppilaan, perheen kuin koko koulun tarpeisiin. Konsultaatiopalvelua voisi tuottaa myös työparityöskentelynä esimerkiksi erityisopettaja-psykologityöparina.

Rahoitus vastaamaan kustannuksia

Selonteossa tavoitteeksi asetetaan myönteisen erityiskohtelun rahoituksen vakiinnuttaminen siten, että koulutusjärjestelmän edellytykset tasata yhteiskunnallinen eriarvoisuus vahvistuu. Lisäksi todetaan, että riittävän opetuksen ja ohjauksen turvaamiseksi sekä opintojen aikaisen tuen varmistamiseksi ammatillisessa koulutuksessa kehitetään edelleen henkilökohtaistamista siten, että siinä voidaan ottaa käyttöön ammatillisen koulutuksen luonteeseen soveltuva myönteinen erityiskohtelu. Toimenpiteiksi selonteossa nähdään oikea-aikaisen ja ennakoivan tuen vahvistaminen riittävillä resursseilla ja riittävällä määrällä erityisopettajia, opinto-ohjaajia, koulukuraattoreita, koulupsykologeja ja muuta opiskeluhuollon henkilöstöä kaikilla koulutusasteilla. Nuoruuteen ajoittuvilla koulupudokkuuden ja huono-osaisuuden ehkäisemiseen tähtäävillä toimenpiteillä, interventioilla ja investoinneilla on todettu merkittäviä vaikutuksia myönteisen kehityksen kannalta.

Psykososiaalista tukea tarvitsevien oppilaiden määrä on kasvanut rajusti viime vuosien aikana. Monilla heistä on itsetuhoisuutta, masentuneisuutta, aggressiivisuutta, päihteiden väärinkäyttöä ja oppimiseen liittyviä haasteita. Jotta heitä voidaan riittävästi tukea, tarvitsevat he koulunkäyntinsä tueksi yleensä oman lähiohjaajan ja muita erityisopetuksen palveluita. Tällaista tuen tarvetta ei ole kuitenkaan rahoituksessa huomioitu. Heidän kohdallaan rahoitus jää noin 7000 euroon vuositasona.

Rahoitus tunnistaa pidennetyn oppivelvollisuuden oppilaiden tuen tarpeet, mutta ei niiden oppilaiden, joilla on psykososiaalisen tuen tarvetta. Näiden oppilaiden koulunkäynti ja siihen liittyvä resurssointi maksaa vähintään saman verran kuin kehitysvammaisen oppilaan opetuksen järjestäminen. Koska rahoitus on riittämätön näiden oppilaiden kohdalla, jäävät nämä oppilaat usein ilman riittävää tukea koulussa. Pahimmassa tapauksessa se johtaa perusopetuksen keskeyttämiseen ja sitä kautta syrjäytymiseen. Usein oppilaan kohdalla oman lähiohjaajan tuki olisi merkittävässä asemassa tukemaan eheää koulupolkua. Kunnat eivät kuitenkaan ole voineet taloudellisista syistä palkata kouluihin riittävästi henkilöstöä turvaamaan oppilaiden koulunkäyntiä.

14.5.2021

Julkisen hallinnon yhtenä tehtävänä on turvata kansalaisten perusoikeudet ja palvelut yhdenvertaisesti. Kaikilla oppilailla on oikeus oppia ja kasvaa sekä saada tarvitsemansa tuki ja ohjaus lähtökohdista huolimatta. Tämä arvopohja on tuotu esille koulutuspolitiikassa selonteossa ja sitä tulisi Suomessa yhdenvertaisesti toteuttaa. Tällä hetkellä yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ei asiassa toteudu. Saatavilla olevat erityisopetuksen palvelut riippuvat siitä, millä alueella oppilas asuu, mitä koulua hän käy ja millaisia asiantuntijapalveluita hänellä on käytössään. Vaativan erityisen tuen oppilaat vaativat spesifejä ratkaisuja, jotta heidän koulupolkunsa pystyy etenemään joustavasti. Heidän tarvitsemansa palvelut edellyttävät vahvan asiantuntijuuden ja palvelurakenteen kokonaisuuden ymmärtämisen. Monen oppilaan kohdalla perustason palvelut eivät ole riittäviä tukemaan mielen hyvinvointia vaan taustalle tarvitaan vahvempia ja monialaisempia palveluita. Koulut tarvitsevat työnsä tueksi lasten ja nuorten psykiatriin ongelmiin perehtyneitä koulupsygykkareita, kuraattoreja ja koulupsykologeja. Myös opettajien koulutuksessa tulisi kiinnittää huomiota siihen, että heillä on valmiuksia kohdata vaativan erityisen tuen oppilaita.

Kehitysehdotus:

Valtionosuusjärjestelmää tulisi kehittää siten, että vaikeasti psyykkisesti oireilevista lapsista rahoituksen määrä riittäisi kattamaan oppilaalle osoitetun lähiohjaajan palkkaamisesta aiheutuvat kulut. Kotikuntakorvaus riittää kattamaan vain välttämättömät menot, sillä ei voida palkata esimerkiksi lähiohjaajia. Rahoitusta tulisi voida kohdentaa niille oppilaille, jotka tarvitsevat enemmän tukea selviytyäkseen perusopetuksesta. Rahoituksen turvin koulupudokkuutta voitaisiin ennaltaehkäistä, oppimistuloksia parantaa, oppilaan itsetuntoa kohentaa, oppilaan sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä tukea sekä riittävän resurssoinnin turvin myös mahdollisuus joutua koulukiusatuksi vähenee, kun valvovaa henkilöstöä on riittävästi. Monella psyykkisesti oireilevalla oppilaalla on ollut haasteita kiintymissuhteiden luomisessa. He kokevat turvattomuutta, yksinäisyyttä ja neuvottomuutta arjessa. Turvallinen kiinteä aikuissuhde perusopetuksen aikana on tärkeä osa kasvussa kohti aikuisuutta, itsenäisyyttä ja oman elämän hallintaa etenkin silloin, kun kasvun polku lapsuudessa on ollut sirpalemainen.

Alueellisen erityisopetuksen turvaaminen

Jokaisella lapsella ja nuorella tulee olla kaikkialla Suomessa yhdenvertaiset mahdollisuudet kasvaa, kehittyä ja oppia. Kaikilla tulee olla oikeus myös saada oppimisen tueksi sellaista tukea, mikä auttaa koulupolulla. Ei ole tarkoituksenmukaista eikä mahdollistaakaan, että kaikki saavuttaisivat sen osaamisen ja asiantuntijuuden, jota tällä hetkellä on vaativan erityisen tuen kouluilla. Osaamisen jakaminen ja konsultaatio on keinoja auttaa ja tukea kuntien perusopetuksen järjestämistä. On tärkeää, että oppilas saa käydä koulua ensisijaisesti omassa lähikoulussaan. Usein tämä onkin mahdollista, kun oppilas saa käyttöönsä riittävät tukitoimet. Toisinaan palveluiden tarve on kuitenkin niin suurta, että asiantuntijuutta vaativan erityisen tuen kouluista tarvitaan lähikouluille tai oppilaan koulunkäynti edellyttää vaativan erityisen tuen koulupaikkaa.

14.5.2021

Tuleva soteuudistus uhkaa erityishuoltopiirien ylläpitämiä erityiskouluja. Mikäli uudistus toteutuu suunnitelman mukaan, Sateenkaaren erityiskoulun ylläpitäjänä ei voi jatkaa enää VaaliJalan kuntayhtymä. Koulu tulisi tällöin siirtymään todennäköisesti Pieksämäen kaupungille. Opetuspalveluiden jatkuminen entisillä resursseilla on epätodennäköistä. VaaliJalan kuntayhtymä on maksanut koulun ohjaajien palkkakuluja noin 50 lähiohjaajan verran vuositasona. Vastaava toiminta tuskin voi jatkua, mikäli koulu siirtyy toiselle organisaatiolle. Uhkana on asiantuntijuuden ja osaamisen katoaminen alueelta.

Kehitysehdotus:

Tällä hetkellä perusopetusta saa järjestää kunnat ja kuntayhtymät suoraan lain nojalla. Laissa tulisi tulevaisuudessa huomioida, että hyvinvointiyhtymät, jotka tuottavat lasten ja nuorten sosiaali- ja terveyspalveluita, voisivat järjestää perusopetusta suoraan lain nojalla. Tällä tavoin varmistettaisiin jatkossakin kuntoutuksen ja opetuksen joustava yhteistyö. Myös tietojen siirtäminen ja opetukseen liittyvät erityisjärjestelyt onnistuisivat mutkattomasti. Mikäli kunnat ottavat vastuun laaja-alaisessa kuntoutuksessa olevien lasten koulunkäynnin järjestämisestä, tulee haasteita asiantuntevan henkilöstön, oikeanlaisten tilojen ja riittävien resurssien saatavuudessa.

Alueellisten Vaatu-koulujen opetuksen järjestämisen turvaaminen on tärkeässä roolissa. Vaatu-koulut toimivat kuntien koulujen tukena auttaen oppilasta käymään koulua lähikoulussaan. Vaatu-koulujen toiminta-ajatuksena on tuoda oppilasta tukevat palvelut oppilaan lähikouluun. Siirtyminen Vaatu-kouluun on vasta toissijainen vaihtoehto, mikä on kuitenkin määräaikaaisesti aina parempi ratkaisu kuin se, että oppilas joutuisi lähtemään pitkäksi ajaksi pois omasta kotoaan. Osa Vaatu-kouluista pystyy tarjoamaan koulunkäyntimahdollisuuden kotoa käsin päivittäin. Vaatu-koulun alueellinen tarjonta tulisi olla tasa-arvoista huomioiden pienten kuntien tarpeet. On tärkeää säilyttää vuosien aikana kertynyt asiantuntijuus. Osaamisen pirstoutuminen alueella voi vaikeuttaa oppilaan oikea-aikaisen ja riittävän tuen saamiseen.

Laajennettu oppivelvollisuus

Laajennettu oppivelvollisuus lisää oppilaiden tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Se antaa kaikille mahdollisuuden jatkaa opintoja toiselle asteelle taustoista tai huoltajan varallisuudesta riippumatta. Uudistusta tehdessä ei ole kuitenkaan huomioitu alueellista eriarvoisuutta. Kuinka kaikille turvataan yhtäläiset mahdollisuudet hakeutua toiselle asteelle? Miten vaikeimmin vammaisten nuorten jatko-opetusmahdollisuuksia on mietitty toteutettavan? Onko heille varattu riittävästi opiskelupaikkoja. Alueelliset erot ovat tällä hetkellä suuria. On jo nyt nähtävissä, että osa jää ilman opiskelupaikkaa, koska opiskelupaikka sijaitsee liian kaukana eikä riittävän tuettuja asumispalveluja ole tarjolla.

Kehitysehdotus:

Lisätään jatko-opetuspaikkojen määrää toisen asteen oppilaitoksissa. Tarkastellaan ja kerätään alueellista tietoa, jotta opiskelupaikkojen määrää voidaan alueellisesti kohdentaa oikein. Kehitetään toisen asteen oppilaitosten ja opettajien koulutusta.

14.5.2021

Huolehditaan, että myös vaikeimmin kehitysvammaisille, vaativan erityisen tuen autis-minkirjon oppilaille ja vahvasti psyykkisesti oireileville oppilaille on tarjolla opetusta, joka vastaa heidän tarpeisiinsa. Huolehditaan myös siitä, että oppilaan opiskeluun tarvitse-mat tukitoimet säilyvät perusopetuksesta toiselle asteelle siirryttäessä.

Avoim korkeakoulu

Selonteossa todetaan, että avoimen korkeakouluväylän kautta korkeakouluihin otetaan noin 4 prosenttia tutkinto-opiskelijoista. Väylän merkitys on vähäinen erityisesti aloilla, joilla hakijoita on paljon. Avoimesta korkeakoulutuksen väylästä voitaisiin kuitenkin ke-hittää nykyistä yhdenvertaisempi ja merkittävämpi tapa osoittaa korkeakoulutuksessa tarvittavaa osaamista.

Erityisopettajien koulutukseen tulisi sisällyttää pakollinen teoreettinen osuus sekä käy-tännön harjoittelu vaativan erityisen tuen koulussa. Mikäli se ei ole mahdollista, tulisi heille mahdollistaa omaa tutkintoa täydentävä osuus vaativan erityisen tuen opetuk- sessa esimerkiksi avoimessa korkeakoulussa. Olisi hyvä pohtia asiaa, että tulisiko kou- lutusohjelmassa olla oma suuntautumisvaihtoehto vaativan erityisen tuen opettajille. Tällä hetkellä kyseiselle työkentälle on vaikea saada asianosaavia opettajia, joilla olisi sellaista osaamista arjessa näiden oppilaiden kanssa, joka veisi oppilaiden kuntoutusta eteenpäin. Valitettavan moni opettaja siirtyy toisiin työtehtäviin todettuaan, että ei ole saanut riittävää koulutusta vaikeasti kehitysvammaisen, haastavasti käyttäytyvän autis- minkirjon oppilaan tai vahvaa psykososiaalista tukea tarvitsevan oppilaan kohtaami- seen. Olemme kohta siinä tilanteessa, että valtakunnallisesti ei löydy vaatu-kouluille osaavia opettajia.

Kehittämisehdotus:

VaaliJalassa on hyvät kokemukset avoimen korkeakouluväylän käyttämisestä opintopo- lulla lähihoitajasta sairaanhoitajaksi. Tulemme edistämään seuraavaksi opintopolkua lä- hihoitajasta sosionomiksi. Tämä soveltuu hyvin jo ammatissa toimivalle henkilölle moni- muotoisuutensa vuoksi. Tässä koulutusväylässä on paljon käyttämätöntä potentiaalia. Työelämälähtöisellä koulutuksella voidaan tuottaa organisaatioiden tarpeisiin räätälöi- tyjä ratkaisuja, joiden takeena on myös opiskelijan työllistyminen opintojen jälkeen. Työnantaja saa tällöin juuri sitä osaamista, mitä organisaatiossa tarvitaan ja toisaalta työntekijä työllistyy juuri siihen työhön, mihin hänellä on asiantuntijuus.

Lausunnon valmistelijat ja lisätietojen antajat Sateenkaaren erityiskoulun rehtori Satu Varpainen (satu.varpainen@vaalijala.fi) ja kuntayhtymän johtaja Ilkka Fritius ([ilkka.fri- tius@vaalijala.fi](mailto:ilkka.fritius@vaalijala.fi)).

Kunnioittaen

Ilkka Fritius
kuntayhtymän johtaja